

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Rantamäki, Niina; Kokkonen, Tuomo

Title: Tapaustutkimuksen toteutus : monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Rantamäki, N., & Kokkonen, T. (2023). Tapaustutkimuksen toteutus : monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö. In K. Närhi, S. Kannasoja, T. Kokkonen, N. Rantamäki, & S. Ruonakangas (Eds.), *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa* (pp. 175-186). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 154. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9712-0>

10.

Tapaustutkimuksen toteutus: monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö

Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

10.1 Monitoimijuus näkökulmana

Monitoimijuudesta on viimeaikaisessa hyvinvointipoliittisessa keskustelussa tullut lähes muotisana. Tähän ovat vaikuttaneet yhä kompleksisemmaksi muuttuva toimintaympäristö, jossa selviytyminen edellyttää jaettua asiantuntijuutta ja tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä (Kekoni ym. 2019), kuten myös huoli hyvinvointivaltion taloudellisen pohjan kestävydestä sekä laajemmin sen legitimitetistä (Matthies 2008). Väestön ikääntyessä, palvelutarpeiden lisääntyessä ja julkistalouden kasvun hidastuessa nykyisen kaltaisen palvelu- ja tukijärjestelmän ylläpitäminen on käynyt yhä vaikeammaksi. Valtiolla ja kunnilla perinteisesti ollutta vastuuta väestön hyvinvoinnista huolehtimisesta halutaan jakaa laajemmille hartioille. Osana tähän liittyviä pyrkimyksiä kansalais-

ten sekä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden toivotaan ottavan yhä suurempi vastuu niin palveluiden tuottajina ja kehittäjinä kuin yleisemmin hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä. Toisaalta kyse on myös sen ymmärtämisestä, että kaikkiin hyvinvointitarpeisiin ei voida vastata ammatillisen osaamisen keinoin – tai edes tunnistaa niitä. Jotta hyvinvointivaltio voisi täyttää oman tehtävänsä, sen on etsiydyttävä tiiviimpään kumppanuuteen kansalaisten kanssa. Tästä näkökulmasta monitoimijuuteen sisältyy mahdollisuuksia purkaa ja uudelleenorganisoida kansalaisten ja hyvinvointivaltion viranomaisjärjestelmien välisiä valtaasetelmia sekä vahvistaa aitoa, yksilön vapauksia ja toimijuutta tukevaa osallisuutta yhteiskunnassa (esim. Pestoff & Brandsen 2008, 3; Fledderus ym. 2014, 425).

Monenlaisista tarpeista ja odotuksista huolimatta monitoimijuuden käsite itsessään on edelleen epäselvä sekä vailla selkeää ja vakiintunutta määritelmää. Käsitteen loppuosa ”toimijuus” viittaa aktiiviseen toimintaan, jota luonnehtivat intentionaalisuus, osallisuus, vaikutusvalta ja valinnanvapaus. (Giddens 1984; Laurila 2020, 11.) Se konkretisoi osallisuutena yhteisölliseen toimintaan ja mahdollisuutena vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon. Rakenteistumisen teorian (Giddens 1984) mukaisesti tilanteesta ja toimijan pyrkimyksistä riippuen toimijuuden päämääränä voi olla vallitsevaan asioiden tilaan mukautuminen tai sen muuttaminen. Siihen, kumpi vaihtoehtoista valitaan, vaikuttavat yksilön henkilökohtaisten pyrkimysten ohella monet hänestä riippumattomat sekä hallitsemattomat ja ei-tarkoitukselliset asiat. Viime kädessä toimijuus määrittyy kuitenkin subjektiivisen kokemuksen kautta: missä määrin yksilö itse kokee, että hänellä on todellinen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteistyöhön. (Laurila 2020, 11.)

Käsitteen alkuosa ”moni” vaihtaa näkökulmaa toimijuuden kollektiiviseen, yksilöitä sekä heidän muodostamiaan yhteisöjä yhdistävään puoleen. Erilaisia toimijoita yhdistävän toimijuuden lähtökohtana on ajatus siitä, että yksilöt tulevat osaksi yhteisiä päämääriä tavoittelevaa työskentelyä yksilöinä mutta ennen kaikkea edustamansa taustan, aseman ja roolien sekä näihin liittyvien pyrkimysten kautta (Laurila 2020, 11–12). Monitoimijuus on täten enemmän kuin yksittäisten yksilöiden toimimista yhdessä. Sitä voidaan luonnehtia kattokäsitteeksi, joka pitää sisällään erilaisia yhdessä toimimisen muotoja ja tasoja, ja johon liittyy kes-

keisesti yhteistyön, yhteisen tiedonmuodostuksen sekä moniäänisyyden tavoitteita (Kekoni ym. 2019; Mönkkönen & Kekoni 2020). Laurilaan (2008, 9–10; myös Saikku, Rajavaara & Seppälä 2017) nojautuen monitoimijuutta voidaan jäsentää neljän eri näkökulman kautta. Näissä yhdistyvät eri ammattiryhmien väliseen yhteistyöhön viittaava moniammatillisuus, erilaisten hallinto-, tiede- ja toimialojen ylittämistä korostava monialaisuus sekä yhteiskunnallisen toiminnan eri sektoreita läpileikkaava monisektorisuus. Neljäs keskeinen elementti on yhteisen toiminnan koordinoinnin vertikaalisen ulottuvuuden esiin nostava monitasoisuus, joka ilmenee tehtävien ja vastuiden jakona kansallisen, alueellisen sekä paikallisen tason toimijoiden kesken. (Mt.)

Edellä esitetyn pohjalta monitoimijuus voidaan kiteytetysti määrittellä yhteiskunnallisen toiminnan erilaisia sektoreita, kenttiä ja tasoja edustavien toimijoiden väliseksi tavoitteelliseksi toiminnaksi, jota ohjaa yhteinen ymmärrys tavoiteltavasta päämäärästä, ja jolle leimallista on erilaisia näkemyksiä ja intressejä yhdistävä vuorovaikutus (Laurila 2020, 11–12). Onnistuneen monitoimijaisen työskentelyn ehdot ovat pitkälti samoja, jotka Laura Bronstein (2003; ks. myös Kekoni ym. 2019) on laajassa kirjallisuuskatsauksessaan tunnistanut toimivan moniammatillisen sosiaalityön edellytyksiksi. Näistä ensimmäinen on yhteisessä prosessissa mukana olevien toimijoiden kyky ymmärtää oma roolinsa sekä tunnistaa ja tunnustaa toistensa asiantuntemus ja sen merkitys. Käytännössä kyse on pitkälti toimijoiden keskinäisestä luottamuksesta. Tämä puolestaan luo edellytykset kehittää ja toteuttaa uudenlaisia toimintakäytäntöjä, joiden hyödyt ovat parempia kuin aiempien. Kolmas onnistuneen monitoimijaisen toiminnan osa-alue on joustavuus. Kun eri osapuolten vakiintuneet roolit hämärtyvät, he voivat omaksua uudenlaisia yhteisiä päämääriä palvelevia rooleja. Joustavuus on myös kykyä ja halua tehdä kompromisseja, jos tilanne niitä vaatii. Neljäs, tavoitteiden yhteinen omistajuus, korostaa sitä, että toimijat kantavat yhdessä vastuun niin tavoitteiden asettamisesta kuin niiden saavuttamisesta – ovat sitoutuneita yhteiseen prosessiin. Viimeisenä prosessin reflektointi muistuttaa siitä, että myös monitoimijaisessa työskentelyssä on tärkeä aika ajoin pysähtyä arvioimaan tehtyä yhteistyötä ja sen tuloksia. Näin niistä voidaan myös oppia tulevaisuutta varten.

Kuten edellä kuvattu hyvin osoittaa, monitoimijuus on luonteeltaan mitä suurimmissa määrin yhteistoiminnallista. Sen ytimessä on yhteis-

sen tehtävän ympärille syntyvä toiminta sekä vastavuoroista kommunikaatiota hyödyntävä dialogisuus. Parhaimmillaan monitoimijaisessa työskentelyssä tavoitetaan eri toimijoiden näkökulmat sekä kyetään oppimaan niistä: tilanteen asettamien vaatimusten mukaan liikutaan joustavasti erilaisten ammatillisten ja organisaatiokohtaisten alakulttuurien ja tiedon muotojen välillä. Olennaista on löytää yhdyspintoja, joissa tarkoituksenmukainen monitoimijainen yhteistyö ja vuorovaikutus voi toteutua (Kekoni ym. 2019).

Yhdyspinnalle pääsemiseksi on kuitenkin ylitettävä erilaisia rajoja. Kulttuurista rajojenylitys viittaa rohkeuteen perehtyä toisen alan tai sektorin toimintakulttuuriin ja työtapoihin sekä oppia niistä. Asenteellinen rajojenylitys puolestaan edellyttää valmiutta kyseenalaistaa aiempia oletuksia ja uskomuksia sekä katsoa asioita uudelta näkökulmasta – työntekijältä kykyä asettua asiakkaan rooliin tai poliittiselta päättäjältä sosiaalityöntekijän rooliin. Ammatillinen tai erilaisten asiantuntijuuksien välinen rajojenylitys rakentuu puolestaan aidolle halulle jakaa ja hyödyntää toisten osaamista. Toisen asiantuntijuus pitää nähdä mahdollisuutena ja omaa osaamista täydentävänä, ei sen uhkana. Neljänneksi tarvitaan myös monitoimijaisen yhteistyön esteitä raivaavaa rakenteellista rajojenylitystä. Käytännössä tämä tarkoittaa huolehtimista siitä, että erilaiset organisaatiokohtaiset säännöt ja toimintaohjeet eivät estä vaan pikemminkin kannustavat ja tukevat monitoimijaisesta työskentelyä. (Mt.; myös Mönkkönen & Kekoni 2020.)

Toteutuessaan monitoimijuuteen liittyy paljon vahvuuksia mukaan lukien moninaisen tiedon, ymmärryksen ja osaamisen jakaminen sekä mahdollisuus yhdistää erilaisia resursseja. Näiden ohella monitoimijuuteen ja sen toteutumiseen liittyy kuitenkin myös haasteita. Näistä keskeisin on se, että yhteisestä päämäärästä huolimatta eri toimijoilla ja toimijatasoilla saattaa olla hyvin erilaiset käsitykset keinoista, joilla päämäärää kohden voidaan edetä. Ristiriitojen olemassaolo on muistutus siitä, että monitoimijuus on luonteeltaan myös mitä suurimmassa määrin poliittista. Monitoimijuuden voimavara ei ole samanmielisyydessä vaan näkemysten eriävyydessä – erilaisten kokemusten ja mielipiteiden jakamisessa, kuulemisessa sekä näistä käytävässä yhteisessä keskustelussa. Parhaimmillaan monitoimijuus tuottaakin jotakin sellaista, mitä kukaan toimijoista ei olisi kyennyt yksinään saavuttamaan. (Laurila 2020, 11–12.)

Rakenteellisen sosiaalityön kriittiseen teoriaan paikantuvat lähtökohdat peräänkuuluttavat vahvasti erilaiset sektori- ja organisaatorajat ylittävää asiantuntijuutta. Tässä suhteessa monitoimijuuden idean voidaan katsoa edustavan paluuta rakenteellisen sosiaalityön juurille. (Mullaly & Dupré 2019, 340–361.) Se laajentaa käsitystä toimijuu-desta sosiaalityön ammattikunnan sekä sosiaalihuollon ja palvelujärjestelmän ulkopuolelle kiinnittyen näkemykseen siitä, että rakenteellista vaikuttamista tulee tehdä niin eri toimijoiden keskinäisessä yhteistyössä kuin osana niiden omaa toimintaa. Näin sekä palvelujärjestelmän sisä- ja ulkopuolella, mutta ennen kaikkea näitä yhdistävällä yhdyspinnalla. Monitoimijuus tekee mahdolliseksi ylittää suomalaisen viranomaiskeskeisen rakenteellisen sosiaalityön rajoituksia ja kehittää sitä suuntaan, jossa pystytään hyödyntämään kansainvälisen kriittisen ja radikaalin sosiaalityön perinteen keskeisiä vahvuuksia (Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019). Keskeistä on viranomaiskeskeisen policy-tyyppisen poliittisuuden ohella aktivoitua myös ristiriitoja ja erilaisia näkökulmia esiin nostavilla poliittisen toiminnan areenoilla.

10.2 Tapaustutkimuksen toteutus

MoRa-tapaustutkimusosiossa rakenteellisen sosiaalityön monitoimijaisuutta hyödyntävää kehittämispotentiaalia lähestytään kahdesta näkökulmasta. Julkisella sektorilla työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohto edustavat tutkimuksessa ammatillista näkemystä ja osaamista, joka tarkastelee asioita palvelujärjestelmän kontekstista käsin. Vastaavasti asiakkaiden, kansalaisjärjestöjen ja poliittisten päättäjien oletetaan tuovan kokonaisuuteen maallikonäkökulmaa, jossa sosiaalialan asiantuntijuuden sijaan painottuu kokemuksellinen ja paikallinen tieto sekä osaaminen. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että edellä kuvattu toimijaryhmäjako on jo lähtökohtaisesti varsin keinotekoinen. Se sivuuttaa sen tosiasian, että elävässä elämässä ihmiset toimivat varsin monenlaisissa rooleissa ja täten myös heidän käsityksensä ympäröivästä maailmasta samoin kuin toimijuutensa siinä muotoutuu yhdistelmänä erilaisista näkökulmista ja asiantuntijuuksista.

Tarkastelun empiirisen taustan muodostaa Jyväskylän ja Lapuan kaupungeissa sekä Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalouden

tayhtymä Soiten alueella toteutettu tapaustutkimus. Tutkimusalueiden valikointi tapahtui yhteistyössä MoRa-tutkimuksen osatoteuttajien Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Kosken sekä Pohjalaismaakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONetBOTNIA:n kanssa. Tutkimusalueet olivat erilaisia niin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämiskäytännöiltään kuin sosiodemografisilta piirteiltään. Tutkimus toteutettiin ajallisesti ennen hyvinvointialueiden toiminnan käynnistämistä, jolloin 144 500 asukkaan Jyväskylän sekä 14 200 asukkaan Lapuan kaupungit järjestivät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut omille asukkailleen. Maakunnallisena organisaationa toiminut Soite vastasi puolestaan palveluiden järjestämisestä kymmenen perustajajäsenkuntansa 78 000 asukkaalle.

Ennen tutkimuksen aloittamista alueiden sosiaali- ja terveystalve- luista vastaavilta organisaatioilta haettiin ja saatiin tutkimuslupa. Tutkimus käynnistyi kartoituksella, jonka kautta luotiin alustava kuva alueista rakenteellisen sosiaalityön toimintaympäristöinä: keskeisistä sosiaalihuollon toimijoista sekä siitä, miten rakenteellista sosiaalityötä sillä hetkellä toteutetaan ja millaisia erityisiä sosiaalisia kysymyksiä alueilla on nous- sut esiin. Tämä tapahtui perehtymällä organisaatioiden verkkosivuilla olevaan materiaaliin, kuten organisaatioiden esittelyt, toimintastrate- giat, hyvinvointistrategiat sekä sosiaaliasiamiehen raportit. Tämän lisäksi kaikilla alueilla järjestettiin yhteistyössä paikallisen sosiaalialan osaamis- keskuksen kanssa yhteistyöpalaverit, joihin kutsuttiin mukaan sosiaali- huollon johtavia viranhaltijoita. Tutkimushankkeen esittelyn ja suunnit- telun ohella näissä keskusteltiin rakenteellisen sosiaalityön toteutuksesta sekä siitä, millaisia siihen kytkeytyviä kehittämishankkeita alueilla on menossa. Alkukartoitusvaiheen tuottama materiaali ja ymmärrys muo- dostivat lähtökohdan tutkimuksen seuraavalle vaiheelle, toimijaryhmä- kohtaisille fokusryhmähaastatteluille. Myöhemmin haastatteluaineiston havaintoja tulkittaessa tutkimusalueista alkuvaiheessa saadut tiedot toi- mivat reflektiopintana, joka auttoi ymmärtämään analyysissä esiin nous- seita näkökulmia ja teemoja.

Tapaustutkimuksen toisen ja aineiston keruun kannalta keskeisen vaiheen muodostivat kaikilla tutkimusalueilla viiden edellä mainitun toimijaryhmän kanssa toteutetut fokusryhmähaastattelut. Fokusryhmä- haastattelu (*focus group interview/discussion*) on laadullinen tutkimusme-

netelmä, jota hyödynnetään yleisesti erilaisten palvelujen ja toimintakäytäntöjen kehittämiseen tähtäävissä tutkimuksissa. Sitä voi luonnehtia haastattelijan valikoidussa ryhmässä ylläpitämäksi ja ennalta sovitun haastattelurungon pohjalta toteutetuksi keskusteluksi, jossa kiinnostuksen kohteena ovat haastateltavien tutkittavaa ilmiötä koskevat näkemykset ja mielipiteet. Näitä kartoitetaan kysymällä miksi, kuinka, mitä ja miten. Ryhmätyöskentelylle luonteenomaisesti fokusryhmähaastattelussa ei ole kyse yksilöllisistä mielipiteistä ja nostoista, vaan yhteisen ajattelun kautta prosessoiduista ajatuksista ja tämän kautta muotoutuvasta toimijaryhmäkohtaisesta tuotoksesta. (Mäntyranta & Kaila 2008.)

Fokusryhmähaastattelut järjestettiin kahdessa vaiheessa: ensimmäinen kierros maaliskuu-kesäkuussa 2021 ja toinen tammi-maaliskuussa 2022 (taulukko 1). Haastattelujen suunnittelu ja valmistelu tapahtui tapaus-tutkimusosuudesta vastanneiden kahden tutkijan sekä sosiaali- ja terveyspalveluorganisaatioista hankkeen yhteyshenkilöiksi lupautuneiden henkilöiden kanssa yhteistyössä. Toimijaryhmien erilaiset asemat sekä rooli suhteessa rakenteelliseen sosiaalityön kokonaisuuteen perustelivat sitä, että fokusryhmät koottiin toimijaryhmittäin. Pyrkimyksenä oli näin taata keskustelulle mahdollisimman tasavertaiset lähtökohdat, minkä lisäksi järjestely mahdollisti kunkin toimijaryhmän erityislaadun tunnistamisen. (Ks. Mäntyranta & Kaila 2008.)

Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohdon fokusryhmät koottiin siten, että osallistujat edustavat erilaisia sosiaalityön palvelu- ja tehtäväkenttiä. Tavoitteena oli saada mahdollisimman monipuolinen kuva siitä, miten rakenteellista sosiaalityötä julkisella sektorilla toteutetaan sekä millaisia kehittämistarpeita ja -potentiaalia siihen liittyy. Jako sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohdon välillä tehtiin siten, että sosiaalityöntekijöiden haastatteluun osallistui asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalijohdon haastatteluun sosiaalihuollossa strategisen tason tehtävissä toimivia johtajia, tyypillisesti sosiaali- ja palvelualuejohtajia, joiden työtehtäviin ei sisältynyt välitöntä asiakastyötä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta myös johtajien haastatteluun osallistuneilla oli sosiaalityön ammatillinen kelpoisuus sekä aikaisempaa työkokemusta sosiaalityöntekijänä toimimisesta. Molempien ryhmien kohdalla ensimmäiseen ja toiseen haastatteluun osallistuivat pääosin samat henkilöt.

Taulukko 1. Toimijaryhmäkohtaiset fokusryhmähaastattelut ja niiden tuottama aineisto

Haastateltavat	Jyväskylä	Lapua	Soite
Sosiaalityöntekijät 1.	6 osallistujaa, 81 min, 7 590 sanaa	6 osallistujaa, 75 min, 7 097 sanaa	6 osallistujaa, 83 min, 9 812 sanaa
Sosiaalityöntekijät 2.	5 osallistujaa, 85 min, 8 467 sanaa	5 osallistujaa, 79 min, 7 498 sanaa	6 osallistujaa, 86 min, 8 853 sanaa
Johtajat 1.	6 osallistujaa, 73 min, 8 124 sanaa	6 osallistujaa, 89 min, 9 652 sanaa	6 osallistujaa, 85 min, 8 330 sanaa
Johtajat 2.	8 osallistujaa, 86 min, 8 616 sanaa	6 osallistujaa, 94 min, 9 529 sanaa	5 osallistujaa, 85 min, 7 779 sanaa
Poliittiset päättäjät 1.	6 osallistujaa, 91 min, 9 789 sanaa	3 osallistujaa, 70 min, 7 241 sanaa	3 osallistujaa, 52 min, 5 155 sanaa
Poliittiset päättäjät 2.	5 osallistujaa, 82 min, 9 311 sanaa	Ei toteutunut	3 osallistujaa, 65 min, 6 553 sanaa
Asiakkaat 1.	4 osallistujaa, 79 min, 8 836 sanaa	3 osallistujaa, 88 min, 10 674 sanaa	8 osallistujaa, 95 min, 9 637 sanaa
Asiakkaat 2. (Vammaisneuvostot)	3 osallistujaa, 82 min, 7 262 sanaa	2 osallistujaa, 83 min, 8196 sanaa	4 osallistujaa, 83 min, 8 541 sanaa
Kansalaisjärjestöt 1. (Kansalaistoiminta)	8 osallistujaa, 89 min, 8 782 sanaa	5 osallistujaa, 88 min, 8 281 sanaa	a) 3 osallistujaa, 89 min, 8 456 sanaa b) 2 osallistujaa, 48 min, 5 170 sanaa
Kansalaisjärjestöt 2. (Palvelutuotanto)	2 osallistujaa, 64 min, 7 351 sanaa	3 osallistujaa, 62 min, 6 317 sanaa	4 osallistujaa, 87 min, 9 980 sanaa

Asiakkaiden toimijuutta tarkasteltiin ensimmäisellä haastattelukierroksella yksittäisten asiakkaiden ja toisella vammaisneuvostojen näkökulmasta. Ensimmäisen haastattelun osallistujien rekrytointi tapahtui sosiaalityöntekijöiden kautta siten, että he välittivät asiakkailleen sekä organisaatioissa toimiville asiakasraadeille, kehittäjäryhmille ja kokemusasiantuntijoille hankkeessa laadittua tutkimustiedotetta ja pyysivät asiasta kiinnostuneita ottamaan yhteyttä hankkeen tutkijoihin. Toisella kierroksella haastattelujen järjestämisessä yhteistyötahona olivat puolestaan vammaisneuvostojen puheenjohtajat, jotka välittivät kutsua eteenpäin neuvostojen jäsenille. Kaksi henkilöä osallistui sekä asiakkaiden että vammaisneuvostojen edustajien haastatteluun.

Asiakasryhmän tavoin myös kansalaisjärjestöjä edustaneet fokusryhmät koottiin tutkimuksen eri vaiheissa erilaisin perustein. Ensimmäisellä kierroksella mukana oli järjestöjä, joita yhdisti väljästi määritelty pyrkimys edistää alueen asukkaiden hyvinvointia. Haastateltavien löytämiseen saatiin apua paikallisilta verkostojärjestöiltä ja kansalaistoiminnan

kehittämisessä mukana olevilta toimijoilta. Toisella kierroksella haastateltaviksi pyydettiin edustajia järjestöistä, jotka sosiaalihuollon toimijat nimesivät keskeisiksi yhteistyökumppaneikseen palveluiden tuottajina.

Poliittisten päättäjien ryhmät koottiin Jyväskylässä ja Lapualla paikakuntien lautakuntatasoisista poliittisista päättäjistä: Jyväskylässä sosiaali- ja terveyslautakunnan ja Lapualla perusturvalautakunnan jäsenistä. Soitessa haastateltaviksi kutsuttiin ensin hallituksen jäsenet, mutta koska näistä vain muutama ilmaisi kiinnostuksensa, laajennettiin kutsu koskemaan myös valtuuston jäseniä. Lapualla toista haastattelua ei onnistuttu yrityksistä huolimatta järjestämään. Kahden haastattelukierroksen välillä järjestettiin kuntavaalit, joiden seurauksena ensimmäisen ja toisen kierroksen haastatteluihin osallistui pääosin eri henkilöt.

Ensimmäinen haastattelukierros oli luonteeltaan kartoittava, kun taas toinen keskittyi refleктоimaan ja täydentämään ensimmäisen kierroksen alustavia tuloksia. Haastattelukysymysten laadinnassa hyödynnettiin soveltuvin osin Pohjolan (2011; 2014) jaottelua rakenteellisen sosiaalityön neljästä tehtäväalueesta samoin kuin aiemman tutkimuskirjallisuuden kautta syntyneitä ymmärrystä siitä, mikä kunkin toimijaryhmän erityinen vahvuus monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutuksessa voisi olla. Toimintaympäristön erityispiirteisiin liittyneitä eroavaisuuksia lukuun ottamatta kunkin toimijaryhmän haastattelurunko oli kaikilla alueilla perusrakenteeltaan samanlainen. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohdon haastatteluissa käytettiin käsitettä ”rakenteellinen sosiaalityö”, joka haastattelujen aluksi määriteltiin väljästi rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen (ks. Pohjola 2011; Mullaly 2007) kautta. Koska rakenteellisen sosiaalityön – kuten osin myös sosiaalityön – käsite oli sosiaalityön ulkopuolisille toimijaryhmille usein vieras, pyrittiin sitä kaksoissidos-määrittelyn lisäksi haastattelujen kuluessa konkretisoimaan toiminnan yleisten päämäärien kautta. Rakenteellisen sosiaalityön kuvattiin liittyvän läheisesti ”toimintaan, jolla pyritään vahvistamaan yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja poistamaan eriarvoisuutta”, ”ennaltaehkäisevään (sosiaali)työhön”, ”asukkaiden hyvinvoinnin edistämiseen” sekä ”matalan kynnyksen palveluihin”.

Haastatteluajankohtana vallinneen koronatilanteen vuoksi haastattelut toteutettiin Zoom-verkkokokouksina. Molemmat kirjoittajat olivat kahta poikkeusta lukuun ottamatta mukana kaikissa haastatteluissa. Tutkijoiden keskinäinen työnjako toteutettiin siten, että kyseisestä työpake-

tista vastuussa ollut tutkija toimi päähaastattelijana, joka esitti kysymykset ja ohjasi keskustelun kulkua. Apuhaastattelijan huolehti puolestaan tekniikan toimivuudesta, jakoi puheenvuoroja, havainnoi haastattelun etenemistä sekä fasilitoi keskustelua täydentävillä kysymyksillä. Eri-tyistä huomiota kiinnitettiin siihen, että myös hiljaisempien osallistujien näkemykset ja mielipiteet saisivat keskustelussa tilaa. (Ks. Mäntyranta & Kaila 2008.)

Ensimmäisen ja toisen haastattelukierroksen välillä syksyllä 2021 kaikilla kolmella tapaustutkimusalueella järjestettiin työseminaarin nimellä kulkeneet tilaisuudet. Näihin kutsuttiin mukaan haastatteluihin osallistuneet henkilöt sekä laajemmin rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä kiinnostuneita toimijoita. Tilaisuuksissa esiteltiin ensimmäisen haastattelukierroksen alustavia tuloksia ja reflektoitiin näitä osallistujien kanssa. Tämän lisäksi osallistujat työstivät pienryhmissä kolmea analyysissä esiin nousutta keskeistä teemaa: hyvin- ja pahoinvointia kuvaava tieto ja sen välittäminen päätöksentekoon, resurssiniukkuus ja kuinka siitä aiheutuvia esteitä voidaan ylittää sekä eri toimijaryhmien keskinäisen vuorovaikutuksen kehittäminen. Työseminaarit auttoivat tarkentamaan sekä ymmärtämään syvällisemmin aineistossa esiin nousseita teemoja ja tukivat siten toiselle haastattelukierrokselle valmistautumista. Tämän lisäksi tilaisuuksiin liittyi rakenteelliselle sosiaalityölle luontainen elementti, jonka mukaisesti tutkimuksen tehtävänä on paitsi tuottaa tietoa, myös lisätä tietoisuutta ja vahvistaa erilaisista taustoista tulevien ihmisen osallisuutta ja keskinäistä vuorovaikutusta (ks. Healy 2001, 96).

Haastattelujen tavoin myös aineiston analyysi toteutettiin toimijaryhmäkohtaisesti kahdessa toisiinsa kiinteästi kytkeytyneessä vaiheessa. Analyysimenetelmänä sovellettiin teoriaohjautuvaa sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Analyysiprosessi eteni pelkistämisen, ryhmitelyn ja luokittelun kautta yksittäisistä havainnoista kohden teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. (Mt. 2018, luku 4). Analyysin toteutusta ohjasivat väljästi kysymykset: 1) Millaisena rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet, tehtävät sekä toteutusta estävät ja edistävät tekijät näyttävät kunkin toimijaryhmän näkökulmasta? 2) Millaisena eri toimijat näkevät omaan erityiseen asiantuntijuuteen ja osaamiseen pohjautuvan roolinsa osana monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuutta? Käytännössä ensimmäisen kierroksen aineisto rakensi alustavaa

ymmärrystä kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä sekä auttoi luomaan peruskuvan, jota toisen kierroksen aineisto täydensi ja tarkensi.

Tutkimukseen osallistuneiden yksityisyyden suojaamiseksi haastateltaville annettiin litterointivaiheessa kooditunnukset. Lisäksi ensimmäisessä läpilukuvaiheessa aineistosta poistettiin tiedot, joiden kautta yksittäinen henkilö, työyksikkö tai tutkimusalue olisivat olleet tunnistettavissa. Samaa periaatetta noudattaen tässä tekstiin sisällytetyistä suorista alkuperäislainauksista on poistettu murre sanat ja -ilmaisut. Eri aineistoihin viittaavat sitaatit on kuitenkin koodattu siten, että niiden alkuperäislähde on löydettävissä. Käytetyn koodin – esimerkkinä AV3/B/2 – ensimmäinen osa sisältää viittauksen toimijaryhmään sekä haastattelun osallistujalle litterointivaiheessa annettuun koodiin, toinen tapaustutkimusalueeseen ja kolmas haastattelukierrokseen.

Fokusryhmäaineiston analyysi tuotti teemoja ja luokkia, jotka kuvaivat kunkin toimijaryhmän näkökulmasta keskeisiä monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutukseen liittyviä ulottuvuuksia. Se nosti myös esiin toimijaryhmien käsityksiä vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukentällä tapahtumassa olevista muutoksista sekä siitä, millaisena kukin toimijaryhmä näkee asemansa suhteessa näihin ja myös toisiinsa. (Ks. Mäntyranta & Kaila 2008.)

Tässä osiossa kullekin ryhmälle leimallisia teemoja sekä ryhmän toimijuutta monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön osana estäviä ja edistäviä tekijöitä tarkastellaan omissa luvuissaan. Ensimmäisen asiakasedustajien haastatteluihin pohjautuvan luvun aiheena on oikeudenmukaisuuden toteutuminen sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tarkastelun kohteena ovat tilanteet ja tekijät, jotka asiakkaiden kokemuksen mukaan muodostavat esteitä oikeudenmukaisuuden toteutumiselle kuten myös asiakkaita edustavien vaikuttamistoimielimien mahdollisuudet toimia näiden muuttamiseksi. Kansalaisjärjestöjen toimijuutta kuvaavan luvun kantava teema on osallisuus ja kuinka järjestöt toteuttavat ja edistävät sitä niin osana omaa päivittäistä toimintaansa kuin toimimalla edustamansa kohderyhmän sekä yleisemmin palveluiden käyttäjien ja kansalaisten edunvalvojana. Poliittisia päättäjiä tarkastellaan puolestaan toimijaryhmänä, joka on avainasemassa rakenteellisen sosiaalityön tavoittelemassa muutoksessa. Luvussa tuodaan esille, että

poliittisilla päättäjillä on erityinen mahdollisuus rakenteellisen sosiaalityön kannalta tärkeiden ilmiöiden politisointiin ja erilaisten päätöksenteon vaihtoehtojen puntarointiin. Samanaikaisesti heidän toimintaansa rajoittaa vastuu organisaation käytännön toiminnan turvaamisesta. Sosiaalijohdon rooli määrittyy puolestaan heidän asemastaan sosiaalityötä ja palvelujärjestelmän toimintaa koskevan tiedon käsittelijöinä sekä organisaatiota koskevien operatiivisten päätösten tekijöinä. Sosiaalijohdolla on myös laajat yhteistyöverkostot sekä julkisen sosiaali- ja terveystalouden sisällä että suhteessa yhteistyökumppaneihin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa esiintuovassa luvussa huomio suuntautuu kansainvälisissä rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa pinnalla olevan radikaali ja kriittisen lähestymistavan toteutumisen mahdollisuuksiin suomalaisessa julkisen sektorin sosiaalityössä. Tarkastelun kohteena ovat sosiaalityöntekijöiden käsitykset rakenteellisen sosiaalityön lähtökohdista ja tavoiteltavan muutoksen suunnasta sekä näiden määrittymiseen vaikuttavista tekijöistä.